



„Ne bez tesknoty čtu teď Nietzscheho.“

Ladislav Klíma a úzkost z ovlivnění

Matěj Klíma

Ústav české literatury a komparatistiky, Filosofická fakulta, Univerzita Karlova

„Poté, co jsi mne objevil, není žádné umění mne najít:

co však je nyní těžké, je ztratit mne...

Ukřižovaný.“¹

Když² v roce 1904 vydal Ladislav Klíma pod iniciálou L. svoji prvotinu *Svět jako vědomí a nic*, dílo nezbudilo žádný ohlas. Teprve Otokar Březina, jemuž Klíma jeden výtisk poslal, rozpoznal hodnotu tohoto spisu a informoval o něm Emanuela Chalupného, který v roce 1906 napsal úvahu *L. Klímův „Svět jako vědomí a nic“*. Črta z české metafyziky a poslal ji Františkovi Krejčímu k otištění v České myslí. Ten však článek odmítnul se slovy „alles schon da gewesen“³. Nejenže Klímovo dílo není spojeno „myšlenkovým tmelem v jeden logický celek“, ale hlavně „neobsahuje opravdu nic, co by otvíralo nějaké nové perspektivy.“⁴ V nekrologu z roku 1928 pak Krejčí srovnával Klímu s Friedrichem Nietzsche, znovu vyjádřil svoji skepsi ohledně originality jeho myšlení a nádavkem jej označil za „chorobný zjev jak v životě společenském, tak v literatuře [...]“.⁵

Ke stejnému závěru – byť po mnohem důkladnějším studiu a sofistickovanější argumentaci – dospěl o více než 90 let později také německý literární historik Urs Heftrich. V knize, která se zabývá vlivem Friedricha Nietzscheho na českou literaturu, věnuje nejvíce prostoru právě Ladislavu Klímovi.⁶ Heftrich postupně zkoumá základní stanoviska Klímova myšlení a srovnává je s jeho velkým předchůdcem. U Nietzscheho nachází myšlenky shodné s Klímovým egodeismem, tedy s přesvědčením, že Já je Bohem, přičemž poukazuje na hluboké osamocení, které sebezbožštění v obou autorech

¹ Jeden z tzv. „šílených lístků“, který odeslal v lednu roku 1889 Friedrich Nietzsche svému příteli Georgu Brandesovi. V té době již začínal filosof podléhat propukajícímu duševnímu onemocnění. (Cituje: HEIDEGGER, Martin. *Co znamená myslit?*, Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 30.)

² Citaci z názvu („Ne bez tesknoty čtu teď Nietzscheho.“) najdeme v dopise Ladislava Klímy Aloisi Fiedlerovi z října 1916. KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*. Praha: Torst, 2006, s. 188.

³ To vše už tu bylo. *Duchovní přátelství: vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou*, s. 105. Podobně se o Klímovi vyjádřil v recenzi *Traktátů a diktátů* (1922) také redaktor týdeníku *Legionářský směr*, podle nějž se český filosof „ostrým výrazům [...] i své individualistní, krajně naduté a nesociální 'filosofii' učil [...] u Nietzscheho, ale nedoučil.“

⁴ Tamtéž.

⁵ KREJČÍ, František. *Ladislav Klíma. Česká mysl*, 1928, č. 24, s. 281.

⁶ HEFTRICH, Urs. *Ecce deus – Jak se staneme, čím nejsme: Ladislav Klíma*. In: Týž. *Nietzsche v Čechách*, s. 52–85.

vyvolalo. Shodu nachází rovněž v gestu opovrhování a zhnusení člověkem či v přitakání životu se všemi jeho nedostatky. Jednoznačnou návaznost spatřuje také v Klímově konceptu komandující vůle, v tezi o absurdnosti logiky, v popření morálky ve prospěch imoralismu, v duševním aristokratismu, který hlásá typus „vyšších lidí“, nebo v cyklickém pojetí světa, kdy ačkoli se Klíma Nietzscheho věčného návratu téhož vysmívá, dospívá nakonec k obdobným závěrům. V Nietzscheho filosofii nachází rovněž zdroj Klímova ludibrionismu (tj. představy světa jako hry a hříčky vůle). Po formální stránce pak konstatuje podobnost aforistického stylu psaní, jenž je motivován nechutí k budování nějakého filosofického systému. Heftrich rovněž tvrdí, že tam, kde se na první pohled Klíma od Nietzscheho odlišuje, jde jen o stanovisko, které Nietzsche naznačil jako jednu z možností, které však nakonec popřel a překonal.

Rozdílnost obou filosofů tak Heftrich nakonec uznává jen ve vztahu k idealismu a v solipsismu. Za vlastní Klímův přídavek ke svému předchůdci považuje také jeho „bojovný nacionalismus“.⁷ Sečteno podtrženo: považuje Heftrich Ladislava Klímu za pouhého epigona Friedricha Nietzscheho, za „Zarathustrovu opici“:⁸ „[...] po odečtení celého Nietzscheho zbude z jeho díla méně, než si uvědomovali dokonce i Zumr a Patočka.“⁹ Klíma je tak jenom „nafouknutý Nietzsche“,¹⁰ jenž se od svého předchůdce liší pouze radikalizací jeho filosofie, avšak sám nic podstatně nového nepřináší.

Heftrichova studie podněcuje ke střízlivějšímu pohledu na Klímovo dílo, které bylo jeho obdivovateli vykládáno jako „zázrak“,¹¹ „stoprocentní originál“¹² či jako jeden „z největších zjevů dějin myšlení“¹³. Heftrich si také správně povšiml, že Klíma vychází především z Nietzscheho pozdní tvorby, do níž patří velká sebeinterpretace z *Ecce homo*, kde se Klíma skutečně mohl inspirovat např. stylizací do role nelidského ničitele světa („Nejsem člověk. Jsem dynamit.“)¹⁴ či propagováním vlastní jedinečnosti: „[...] odlišuji se od celého lidstva“¹⁵.

V Heftrichově analýze však spatřuji jisté metodologické nedostatky. Za nejzávažnější z nich považuji jeho citátovou komparaci. Heftrich cituje nějaký úryvek z Klímy, aby k němu vzápětí dohledal obdobný citát z díla německého filosofa: „Ukázalo se totiž, že z Klímovy tolik vzývané originality se leccos – i když ne všechno – oddrolí, jakmile ji začneme proklepávat a hledat skryté citáty z Nietzscheho.“¹⁶ Tuto metodu považuji za nešťastnou, neboť ačkoli jsou si Heftrichem citované výroky skutečně podobné, jiný je jejich kontext, který činí i z jinak podobných formulací a stanovisek něco odlišného. Citátová metoda srovnání je navíc nevhodná z toho důvodu, že Nietzsche ani Klíma nevybudovali žádný systém dogmat a že v díle každého z nich je možno najít řadu navzájem si odporujících výroků. Italský filosof Giorgio Colli to vyjádřil následovně: „Kdo interpretuje Nietzscheho z vytržených citátů, podvádí. V dolech tohoto myslitele se dají najít všechny možné kovy. Nietzsche řekl všechno, a také opak všeho.“ Pochybné a z hlediska fungování vlivů v kultuře necitlivé je také Heftri-

⁷ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*, s. 84.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž, s. 54.

¹⁰ Tamtéž, s. 79.

¹¹ Otokar Březina. In: *Duchovní přátelství*, s. 154.

¹² FUČÍK, Julius. „Zemřel Ladislav Klíma.“ *Kmen*, 1928, č. 2., s. 80. Otištěno pod pseudonymem Karel Vávra.

¹³ NEUBAUER, Zdeněk. *Deus et natura*. Praha: Sus liberans, 1999, s. 149.

¹⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Olomouc: J. W. Hill, 2001, s. 104.

¹⁵ Tamtéž, s. 109.

¹⁶ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*, s. 78.

chovo „odčítání“. S výsledkem jeho rovnice Klíma – Nietzsche = téměř nula se nelze moc přít (ve studii to tak skutečně vychází), domnívám se však, že problém literárního ovlivnění vyžaduje daleko subtilnější přístup.

Za dílčí nedostatky Heftrichovy práce pak považuji např. tvrzení o Klímově „bojovném nacionalismu“, které nebere v potaz autorův ambivalentní přístup k českému národu. Klíma sice v mnoha textech nabádá, aby se český národ pozvedl k vznešenosti a síle,¹⁷ které se nejvíce projevíly v husitství, avšak jindy se ke všemu českému staví s přezíráním a opovržením.¹⁸ Heftrich rovněž nepřímou obviňuje Klímu z přímého plagiátorství, když se jen tak mimochodem zmiňuje o Nietzscheho pozůstatosti, „jejíž zveřejnění spadá přesně do doby příprav Světa jako vědomí a nic“.¹⁹ Neříká tedy, že se Klíma u Nietzscheho silně inspiroval, ale že ho dokonce opsal. Na celé studii je potom patrné, že Klíma byl Heftrichovi nesympatický a poněkud protivný. To prosvítá z řady jeho formulací, jakou je např.: „[Nietzschemu by] absolutní vůle, jíž se chtěl solipsista Klíma vyšvihnout na nepopiratelného samovládcce nad světem, připadala ještě nepotřebnější a fiktivnější.“²⁰

S mnoha tvrzeními Urse Heftricha by se zde dalo polemizovat. Spolu s Janem Patočkou bychom mohli vidět Klímovo „metafyzické novum“ v důrazu na absurditu, kterou „vedl u úzkou souvislost s absolutnem“.²¹ Se Stanislavem Starkem bychom mohli hledat rozdílnost v pojetí vůle u Schopenhauera, Nietzscheho a Klímy nebo vidět jedinečnost Klímovy filosofie v tom, že „domýšlí Nietzscheho tak, že považuje člověka nejen za tvůrce světa, ale i za jeho svrchovaného vládce“.²² Podle Pavla Kosatíka spočívá „český, Klímou zosobněný příspěvek k rozpoznání situace člověka ve 20. století v pojmenování jeho grotesknosti.“ „Pokud však neexistuje logika, jak rozlišovat mezi pravdou a fikcí? Je možné najít rozdíl třeba mezi člověkem a Bohem, nebo obojí splývá? Nietzsche se kdysi této otázky lekl, ale Klímu pobavila: světu, v kterém nelze v nic věřit a nic brát vážně, se lze alespoň smát.“²³ Hledat však za každou cenu nějaké prvky originality by bylo stejně nepřínosné jako ji pomocí srovnávání citátů popírat.

Heftrich vytrhává jednotlivé myšlenky z jejich kontextu. Klíma a Nietzsche od sebe nejsou časově tolik vzdáleni, avšak tvoří již v rozdílných epochách. Zatímco Nietzsche je filosofem konce 19. století, Klíma je do jisté míry typickým myslitelem počátku století následujícího. Nietzscheho dílo se nese ve znamení boje proti určitým hodnotám a předsudkům (či „hodnotám“, které Nietzsche jako předsudky odhalil). Klíma nastupuje tam, kde je tato bitva již dobojována. S tím, co jeho předchůdce vy-

¹⁷ Srov. např. KLÍMA, Ladislav. *Rozhodnutí se ke Vznešenosti*. In: KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, Praha: Torst, 2017, s. 186–191.

¹⁸ Viz např. mnohé úvahy z *Českého románu*, negativní hodnocení češtiny i jejích mluvčích v eseji *Vředy na českém jazyku* či výroky typu: „Žmolek z prdele statného drvoštěpa větší má cenu než celá dnešní česká inteligence!“ (KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 64.)

¹⁹ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*, s. 71.

²⁰ Tamtéž, s. 67.

²¹ PATOČKA, Jan. Ladislav Klíma – náčrt přednášky. In: PATOČKA, Jan. *Češi I*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 791. Srov. též: „Absurdita a absolutno tak úzce souvisejí, obojí je dvojitou různou stránkou téhož. To hlásá Klíma expressis verbis už roku 1922, kdy se o absurditě v evropských myšlenkových kontextech ještě nikde nemluvilo.“ (PATOČKA, Jan. Ladislav Klíma. *Pokus o rozbor klíčových tezí*. In: *Týž. Češi I*. s. 161.)

²² STARK, Stanislav. *Ladislav Klíma a české nietzscheovství*. In: STARK, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*, Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011, s. 46.

²³ KOSATÍK, Pavel. *Co je odvaha. Ladislav Klíma (1878–1928)*. In: KOSATÍK, Pavel. *Česká inteligence*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 109.

bojoval, se však musí nějak vypořádat. Klíma začíná budovat svoji filosofii na troskách, které ze světa po Nietzscheho „filosofování kladivem“ zbyly. Podle Martina Heideggera Nietzsche jako první rozpoznal klíčový dějinný okamžik, „kdy se člověk chystá převzít vládu nad zemí v celku,“²⁴ a jako první si položil otázku, zda je člověk na převzetí této vlády připraven. Smrt Boha neznamenal konec metafyziky, protože ačkoli Bůh zmizel, nezmizelo místo, na kterém předtím pobýval. Tento prázdný metafyzický prostor se tak stal předmětem zájmu literátů na počátku dvacátého století. Ladislav Klíma se této výzvy chopil tak, že si na uprázdněný boží trůn sám usedl. Co naplat, že tím nakonec připomínal jakéhosi opilého Peršana, „který si v nestřežené chvíli sedl na trůn, s něhož Alexandros právě sestoupil, a rozchechtal se tam.“²⁵

Urs Heftrich zkoumá vliv Nietzscheho na Klímu, aby vyvrátil nadšení některých českých kritiků z Klímovy originality. Zajímavěji se k oběma myslitelům staví např. Miroslav Pauza, jehož cílem není konstatovat spřízněnost obou, ale spíše se na základě této spřízněnosti dobrat k podstatě toho, o čem jim šlo.²⁶ V následujících odstavcích se pokusím osvětlit to, co Nietzscheho vliv na Klímu pro ovlivněného spisovatele znamenal a jak se se svým předchůdcem vyrovnával na psychologicko-umělecké rovině. Klíčem k tomuto přístupu je mi Bloomova logika „úzkosti z ovlivnění“²⁷ a koncepce „estetického života“ Richarda Rortyho. Namísto heftrichovské otázky „co nám autor oproti svému předchůdci přinesl nového?“ si položím spíše otázku „co zdrojový autor znamenal pro autora ovlivněného?“.

Otázka originality byla pro Klímu velice důležitá. Ve Vteřině a věčnosti (1927) publikoval esej Novost a originalita, v níž propaguje originalitu jako základní morální požadavek umělce: „jen v novosti, objevech, dobývání spočívá velkost, 'síla tvůrčí', cennost vůbec. Co nesvíti, tak či onak, svou novostí, je nízké, je nižší než nízké: je prostřední.“²⁸ Vyvléknout se z prostřednosti chtěl Klíma již Světem jako vědomí a nic, který charakterizuje v dopise Emanueli Chalupnému z roku 1905 následovně: „Knížka má je ve vysokém stupni frappantní : frappantní jsou myšlenky, je celková kompozice, je styl a dokonce i interpunkce její. Frappantní je originalita, extravagance a excentričnost, paradoxnost, smělost, bezohlednost, brutalnost, cyničnost, agresivnost a invektivy její, frappantní je exotičnost, nečeskost její, — právě jako nápadný by byl Ornythorynthus paradoxus v našich lánech mezi křečky a zajíci.“²⁹

Také o své beletrii hovoří Klíma jako o bezprecedentním zjevu v dějinách literatury: „V posledních dvou letech vychrlil jsem pro svou zábavu a zotavení řůru „bel“letrie, desetkrát realističtější a hnusnější než je Zola, 10krát fantastičtější než Hofmann, 10x obscoennější než Casanova, 10x per-versnější než Baudelaire, 10x cyničtější než Grabbe, 10x paradoxnější než Wilde, 10x hrubší než Havlíček, 10x účinnější prostředek k zvracení než „Labyr<int> světa a r<áj> s<rdce>“, [...].“³⁰ Klímovo experimentální psaní je motivováno pohrdáním k téměř všemu, co bylo dosud napsáno, je to „pliv-

²⁴ HEIDEGGER, Martin. *Co znamená myslet?*, s. 32.

²⁵ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 90.

²⁶ PAUZA, Miroslav. Pravda je iluze: Nietzsche a Klíma. *Estetika*, 1988, 25, č. 4, s. 199–214.

²⁷ Harold Bloom v *Úzkosti z ovlivnění* hovoří sice především o poezii, nicméně jeho koncept je zobecnitelný. Bloom sám tvrdí, že úzkostí z ovlivnění „trpíme všichni, básníci i ostatní [...]“ (BLOOM, Harold. *Úzkost z ovlivnění*. Praha: Argo, 2015, s. 63.)

²⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 329.

²⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 10.

³⁰ Tamtéž, s. 25.

nutí na vše, co zvalo se litteraturou“³¹ pokus o nalezení takového jazyka, kterým před ním ještě nikdo nemluvil.

Podobné proklamace najdeme i na místech, kde Klíma píše o významu své filosofie. Podle Richarda Rortyho si filosofové jako Hegel, Nietzsche či Heidegger „představují sami sebe v roli 'posledního filosofa'“.³² Klíma sám sebe vidí jako filosofa prvního: „Jen tu vadičku měla filosofie, že neexistovala.“³³ Považuje se tak za prvního skutečného skeptika,³⁴ prvního člověka, u nějž vůle není pouhým instinktem,³⁵ „prvního cele bdícího člověka“,³⁶ prvního iluzionistu;³⁷ zkrátka za „jedinečný fenomén“³⁸. Klíma chtěl být „první zábřesk Nesmírného dne“³⁹, nikoli jen druhý.

Z těchto důvodů byl problém vlastní návaznosti na Nietzscheho pro Klímu velmi palčivý. S Haroldem Bloomem bychom mohli říct, že cítil „ohromnou úzkost ze zadlužení“⁴⁰, hrůzu z toho, že „jeho slovo není výhradně jeho slovem a jeho Múza se před ním kurvila s mnoha jinými“⁴¹. Když ve svém dospívání, které bylo poznamenáno několika traumatickými úmrtími jeho nejbližších, objevil Schopenhauera a Nietzscheho, znamenalo to pro něj zjevení. Oba němečtí myslitelé totiž mluvili o bolesti a utrpení, ale také o možnostech, jak je filosofickými zbraněmi porazit. Tentýž úkol – „zabít filosofii lidské utrpení vůbec“⁴² – si vytknul také Klíma. Klíma oceňuje roli, kterou pro něj Nietzsche sehrál v jeho osobním a filosofickém růstu: „U Schopenhauera více jsem se naučil, u Nietzschea více posílil a povznes.“⁴³ Nicméně později si uvědomuje, že má-li naplnit svůj ideál tvůrčí originality, musí se svého učitele zřeknout. Pro egosolistu Klímu by bylo obzvlášť nešťastné vědomí, že jeho egosolismus nevymyslel on sám, nýbrž jeden z jeho fantomů, jedna z jeho představ. Dosavadní inspiraci Nietzschem a jinými myšlenkovými proudy pokládal za zbabělost, kterou je třeba překonat odvahou k sobě: „plul jsem tu dlouho zbaběle ve vodách stoicismu, nietzscheovského dionysismu, upanišadismu, – ale to vše nebyl jsem já.“⁴⁴

Přesto si však byl Klíma neustále vědom toho, že se z vlivu svého předchůdce zcela nevymanil. Odkazy na Nietzscheho se často paradoxně objevují na těch místech, kde Klíma mluví o své originalitě a jedinečnosti. Je příznačné, že výše zmíněnou esej *Novost a originalita* zakončil Klíma zmínkou o Nietzschem jakožto příkladu originálního tvůrce. V konceptu eseje napsal: „možno si na př. představit, jak by mohlo lidstvo zaplatit Nietzscheho za statisíce nádh<erných> myšlenek, které

³¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 357.

³² RORTY, Richard. *Nahodilost, ironie, solidarita*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, s. 117.

³³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 437.

³⁴ Srov. KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*. Praha: Torst, 2005, s. 42. Nebo tamtéž, s. 270.

³⁵ Srov. tamtéž, s. 281.

³⁶ Tamtéž, s. 495.

³⁷ Srov. KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 183.

³⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 547.

³⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 58.

⁴⁰ BLOOM, Harold. *Úzkost z ovlivnění*, s. 11.

⁴¹ Tamtéž, s. 67.

⁴² KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 385. Srov. též s *Mojí filosofickou konfesí*: „Po beletrii vrhl jsem se, poprvé soustavně, s vášní ještě větší, rázem na filosofickou praxi, s cílem: zabít všechno utrpení, dojít neměnného blaženého klidu filosofickým, aeternitním hleděním na vše, suverénně komandovaným, zorganizovaným. Ani den od té doby jsem se praktikování filosofie nezpronevěřil.“ (Tamtéž, s. 415.)

⁴³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 414.

⁴⁴ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 291.

v mil<ionech> exempl<ářích> jeho knih sta milionů lidí čtou a budou číst...?“⁴⁵ Aby však sám jako autor dostal své myšlenky z téhož odstavce („V pravdě: jen ten autor je cenný, je neocenitelný, který přináší lidstvu darem něco, co lidstvo nemá.“),⁴⁶ formulaci pro tisk pozměnil tak, že zmírnil její adorační charakter a k Nietzschemu přiřadil ještě další dvě osobnosti: „poměr člověčenstva k Shakespearovi, Napoleonovi, Nietzscheovi je tentýž, jako poměr mizerného žebráka k tomu, kdo obdaruje jej z čista jasna miliony.“⁴⁷

V dopise Antonínu Křížovi z roku 1913 Klíma píše: „Co neleží na mých cestách, neexistuje pro mne.“⁴⁸ Načež bezprostředně navazuje citace z Nietzscheho *Soumraku model*. V deníku z února 1917 zase Klíma proklamuje svoji odlišnost od všech lidí, aniž by však uvedl, že k formulaci používá Nietzscheho výrok z *Ecce homo*: „To nejvlastnější nalézti – co odděluje mne od všeho lidského.“⁴⁹ Když Klíma píše o své originalitě, z podvědomí se mu začnou vynořovat odkazy na svého předchůdce. V deníku z června 1924 si poznamenává: „[...] jsem nejmimořádnější ze všeho, co tu (u lidstva) bylo, dogma jednou pro vždy. A přece tomu nevěřím. — Nietzsche, přese vše, —červ.“⁵⁰

Přesnější než říct, že byl Klíma o své výjimečnosti přesvědčen, by bylo tvrzení, že se o ní sám neustále přesvědčoval. V deníkových záznamech mají výroky o vlastní originalitě podobnou funkci jako typicky klímovské parole („Jsem Absolutní Vůle“, „Vše mi ve věčnosti prospívá“ apod.). Klíma jimi nekonstatuje stav věcí, nýbrž se jejich pomocí, pomocí „sebekomandujícího myšlení“, pokouší o proměnu sebe sama. Nejsou to fakta, ale cíle, k nimž se má dospět. Jedním z těchto cílů je pak vymanit se z Nietzscheho vlivu: „nezaměňovat se pořád ještě za Niet. atd!“⁵¹; „Neopíčit se tu po jiných (Nietzsche).“⁵²; „Nikdo jiný z lidiček nevyplnil by mou missi.. Jsem vyvolen... [...] jsem mistr v regionech, o nichž lidstvo neví; nepřirovnávat se, nezaměňovat, — nezaměňovat kometu za všelijakou svini, — na př. za Nietz.“⁵³

Urs Heftrich trefně pojmenoval způsob, jakým se Klíma s Nietzschem vyrovnával, jako „princip grandiózního přetrumfnutí“⁵⁴ či „princip imitujícího přehánění, jehož výsledkem je téměř nevyhnutelně karikatura.“⁵⁵ Heftrich to vnímal jako projev neoriginálnosti a jako popud k negativnímu hodnocení Klímova díla. Neuvědomil si však, že svými slovy v podstatě popsal základní mechanismus jakéhokoli literárního ovlivnění. Podle Harolda Blooma jsou veškeré „dějiny plodného básnického ovlivnění [...] dějinami úzkosti a sebespásné karikatury, překrucování a perverzní svévolné revize.“⁵⁶ Heftrich také uznává jistou hodnotu v Klímově jazyku, byť i v tomto případě mluví Klíma v podstatě o tomtéž jako Nietzsche, jen si k tomu vybírá mnohem nevybíravější slovník (např. Bílá svině). Podle

⁴⁵ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 763.

⁴⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 331.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 39.

⁴⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 61. Srovnej s výše již citovaným výrokiem Friedricha Nietzscheho: „[...] odlišuji se od celého lidstva.“ NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*, s. 109.

⁵⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 280–281.

⁵¹ Tamtéž, s. 232.

⁵² Tamtéž, s. 231.

⁵³ Tamtéž, s. 57.

⁵⁴ HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*, s. 60.

⁵⁵ Tamtéž, s. 83.

⁵⁶ BLOOM, Harold. *Úzkost z ovlivnění*, s. 36.

Blooma se však opět jedná o zcela přirozený proces: „Hledající poutník zjišťuje, že všechen prostor je zaplněn vizemi předchůdce, a tak se uchyluje k jazyku tabu, aby si pro sebe vymýtil duševní prostor.“⁵⁷

Urs Heftrich přistupoval ke Klímově dílu jako k hotovému výsledku. Podle mého názoru je však daleko přínosnější vnímat je v jeho vzniku — jako dynamický, vnitřně se vyvíjecí proces. Klíma například na teoretické rovině propaguje maximu, že Já je Bohem. To, co z něj ale činí originální osobnost v dějinách myšlení a literatury, je jeho praktické úsilí o naplnění této maximy. Klímovo tvrzení, že je „nejsvobodnější duch, jaký jest a byl“,⁵⁸ lze možná vnímat jako nabubřelou karikaturu Nietzscheho. Jeho snaze o dosažení této volnosti se však posmívat nelze. Žádného autora nemůžeme redukovat na to, „co z něj zbude po odečtení“ myšlenek, motivů a témat jeho předchůdce.

Literární ovlivnění, jak je popisuje Harold Bloom není žádným „čajovým dýchánkem“, nýbrž „vyhrocenou bitvou“.⁵⁹ Není to přátelská inspirativní výměna názorů, ale boj na život a na smrt. V deníkovém záznamu ze srpna 1926 Klíma explicitně vyzývá Nietzscheho na souboj: „Ať kdo chce jak chce hledí ospravedlnit život jakkoli, zůstává život jen sraní se se životem. (Zde musím pořádně hodit rukavici Nietzscheovi...)“⁶⁰

Klíma si dobře uvědomuje, že ze všech myslitelů je to právě Nietzsche, který mu je nejbližší a jemuž vděčí za mnohé z vlastního myšlení. Na řadě míst tak mluví o německém filosofovi s neskrývaným obdivem. „Velký Nietzsche“⁶¹ či dokonce „můj Nietzsche“,⁶² tento „nade všechno pomyšlení veliký muž“⁶³ a „vysloveně geniální personalita“,⁶⁴ je pro Klímu nejlepším spisovatelem⁶⁵ i filosofem, který v mnohém ohledu „učinil víc, než bych mohl“.⁶⁶ Nietzscheho a Schopenhauera měl dlouho rád, „darebáčky, [...] jako hezké holky“.⁶⁷ Obdiv je však neslučitelný s požadavkem vlastní originality.

Klímův vztah k německému mysliteli má podobnou dynamiku jako jeho postoj k „nenáviděnému a milovanému, opovrhovanému a zbožňovanému“⁶⁸ Otokaru Březinovi. Ani Nietzsche není ve světě Klímova myšlení jen pozitivní postavou. Ještě více než v případě českého básníka převládá v souvislosti s Nietzschem hodnocení negativní. Z řady přívlastků a označení, kterými Klíma Nietzscheho charakterizuje, lze vybrat následující: „povrchní Nietzsche“,⁶⁹ „prasečí Nietzsche“,⁷⁰ „červ“, „otrok“, „žvanil“⁷¹ či „sublimní bejk“.⁷²

⁵⁷ BLOOM, Harold. *Úzkost z ovlivnění*, s. 73.

⁵⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 518.

⁵⁹ Srov. charakteristiku Bloomova konceptu Edwarda Saida: BLOOM, Harold. *Úzkost z ovlivnění*, s. 223.

⁶⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 466.

⁶¹ Tamtéž, s. 695.

⁶² KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 491.

⁶³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 20.

⁶⁴ Tamtéž, s. 169.

⁶⁵ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 247.

⁶⁶ Tamtéž, s. 409.

⁶⁷ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 414.

⁶⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 119.

⁶⁹ Tamtéž, s. 602.

⁷⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 312.

⁷¹ Tamtéž, s. 294.

⁷² Tamtéž, s. 298.

O „nedostatečné velikosti“⁷³ svědčí podle Klímy také jeho zájem o „vyšťourávání malých věcí“⁷⁴ či slabý důraz na praktické aspekty filosofie, které Nietzsche, jehož „vezdejší život [...] byl jen tužkou“,⁷⁵ opomíjel kvůli „spisovatelské dřině, nádeničině“.⁷⁶ Za nedůsledný považuje Klíma také jeho vztah k otázce křesťanství. Nietzsche „padl [...] do nejhlubšího otroctví“,⁷⁷ „přilezl posléze ke kříži: mrzákému zmetečku Věčnosti: věčnému návratu téhož“.⁷⁸ Navzdory kritice teologie a křesťanské morálky zůstal nakonec „teologickým psem až hanba. Teprve u mne to celé sviňstvo přestává.“⁷⁹

Ve známé kapitole Velkého romanu Bílá svině aneb konečné rozřešení problému o vzniku křesťanství se objevuje Nietzsche i jako postava fiktivního příběhu. Panna Marie, která v této blasfemické parodii na evangelium vystupuje jako žena pochybných mravů, dává Pietrovi kromě obscenních návrhů také úkol: zabít Friedricha Nietzscheho. „V... žije mladík ohavný velice velmi, kterýž tamtéž studii svých dbá a který se Friedrich Nietzsche nazývá, a nejen nazývá, lébrž i jmenuje a zove. Tento mladík nešlechtný proti církvi mé ukrutně bojovati bude a Antikrista napíše, kterýž církvi mé škoditi bude velice velmi. I jest vůle boží, aby hanebník tento ze světa zahlazen byl, a tobě, mladíče, mohutný meč v ruku jest dán, abys jej ze světa sprovodil.“⁸⁰ Nietzsche je nejen v Klímově románu, ale i v jeho myšlení postavou, kterou je třeba usmrtit.

Klíma nechtěl originálně jen psát, ale také žít. Jeho souboj s Nietzsche tak není jen záležitostí umělecké a filosofické ješitnosti. Filosofie má být nástrojem k praktickému životu a nikoli naopak: „Chci žít a být, ne něco říci a učit.“⁸¹ A žít dobře (stejně jako psát dobře) znamená žít originálně. Originalita proto není pro Klímu jen devízou uměleckou, ale také požadavkem existenciálním, není to jen nutná podmínka dobrého umění, ale i dobrého života. Tuto koncepci, koncepci tzv. „estetického života“, obhajuje v knize *Nahodilost, ironie, solidarita* a ve studii *Freud and moral reflection* postanalytický filosof Richard Rorty.

Rorty navazuje na heideggerovské úvahy o protikladu neautentického „ono se“ a autentického bytí sebou samým. Člověk má tendenci k upadání do prostřednosti, k životu pod nadvládou „ono se“, má tendenci dělat věci, jak se běžně dělají, číst knihy, které se čtou, a mluvit o nich způsobem, jakým se o nich obvykle mluví.⁸² Takovou existenci Heidegger považuje za „upadlou“, neboť člověku, který žije stejně jako druzí, uniká jeho nejvlastnější možnost být sám sebou. Z letargického života v prostřednosti jej mohou probudit tzv. „existenciály“, mezní situace, jakými jsou např. zkušenost smrti, úzkost, hlas svědomí či nuda, které jej volají k autentické existenci.

Podle Rortyho tak Heideggerovo „tvrzení, že Pobyt je vinen, znamená, že mluví jazykem někoho jiného a žije tedy ve světě, který nestvořil – ve světě, který právě z tohoto důvodu není jeho Heim.“⁸³ Z této perspektivy lze nahlížet některé aspekty Klímova egodeismu. Já není výtvořem světa, nýbrž

⁷³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 49.

⁷⁴ Tamtéž, s. 247.

⁷⁵ Tamtéž, s. 547.

⁷⁶ Tamtéž, s. 292.

⁷⁷ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 475.

⁷⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.*, s. 409.

⁷⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 332.

⁸⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy IV. Velký roman*, s. 298.

⁸¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 211.

⁸² Srov. HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*, s. 156–160.

⁸³ RORTY, Richard. *Nahodilost, ironie, solidarita*, s. 120–121.

Bohem, který svět svobodně tvoří.⁸⁴ U Klímy zároveň platí, že ani toto sebezbožštělé Já není nějakou neměnnou substancí, nějakým metafyzickým jsovcem s jasně danou podstatou, nýbrž něčím, co samo sebe musí utvářet.

Právě sebeutváření hraje v estetickém životě klíčovou roli. Rorty zastává striktně antiesencialistické pojetí lidského já. Člověk nemá nějakou podstatu, která by byla všem lidem společná a kterou by měl v sobě hledat. Místo otázky „čím jsem?“ by si měl klást otázku „čím se mohu stát?“. Spíše než o sebeočištění, k němuž dle Rortyho vybízí západní filosofická tradice, by měl usilovat o seberozšíření: „Estetický život je životem nekonečné zvědavosti, životem, který chce spíše rozšířit vlastní hranice než hledat svoje centrum.“⁸⁵

Taková existence nemusí nutně znamenat neustálé vyhledávání rozličných zkušeností či experimentování s životem, byť i pro to bychom mohli najít v Klímových textech mnoho dokladů. Podle Rortyho je principiální technikou sebe-rozšíření obohacení jazyka (enrichment of language). Nejde o to vyhledávat nové zážitky, ale zaujímat nová stanoviska k zážitkům starým. Autentickou existenci nezakládají životní události samotné, ale spíše širší možnosti, jakými je člověk schopen je popisovat. „Selhat jako básník – a tedy podle Nietzscheho i jako člověk – znamená přijmout popis svého já od někoho jiného [...]. Proč jsem takový, jaký jsem, lze určit jedině vyprávěním příběhu svých vlastních příčin novým jazykem.“⁸⁶

Rortyho výzvu „vytvořit si nové já psaním bildungsrománu o svém starém já“⁸⁷ lze dobře demonstrovat na řadě Klímových textů. Klíma se k osobním událostem života opakovaně vrací. Napsal dvě verze vlastního životopisu. Zmiňuje se o „své zásadě, známé u před Sokratovských filosofů, dnes paradoxní: žít jen svému sebezdokonalování a za okolností, ve stáří, sdělit lidstvu jedním jediným spisem výsledky svého života.“⁸⁸ Je příznačné, že Klíma zde píše o výsledcích svého života, nikoli myšlení, jak by se dalo u filosofa očekávat. Spoustu osobních zkušeností, blížících se až k mystickým zážitkům, popisuje Klíma v textech rozličných žánrů z různých období svého života. Cholupický den, „den mé největší porážky a největšího mého vítězství“,⁸⁹ líčí Klíma ve dvou dlouhých dopisech Antonínu Pavlovi až o téměř čtyři roky později.

Způsob, jakým je člověk schopen popisovat svoji minulost a vlastní charakter, je způsobem, jak lze sám sebe obohatit, jak rozšířit vlastní hranice, a stvořit tak dokonalejší verzi sebe sama. Neexistuje žádné v čase homogenní já, o němž lze jen různými způsoby smýšlet a mluvit. „Změna toho, jak mluvíme, znamená i změnu toho, čím jsme.“⁹⁰ Souhlasím s Janem Staňkem, podle něhož navazuje Ladislav Klíma na antickou tradici filosofie jako duchovních cvičení. Cílem takové filosofie není v první řadě poznání světa, nýbrž přeměna sebe samotného. Filosof nemá tvořit systém poznání, ale své

⁸⁴ „Přistoupím k úloze tvůrce světa.“ (KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 201.) „Jsem výrobcem světa, toť má jediná funkce, služba.“ (Tamtéž, s. 202.)

⁸⁵ Vlastní překlad. RORTY, Richard. *Essays on Heidegger and others*. Cambridge University Press, 1991, 154.

⁸⁶ RORTY, Richard. *Nahodilost, ironie, solidarita*, s. 31.

⁸⁷ Tamtéž, s. 133.

⁸⁸ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 11.

⁸⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 94.

⁹⁰ RORTY, Richard. *Nahodilost, ironie, solidarita*, s. 22.

vlastní já. V dopise Miloši Srbovi z října a listopadu 1916 Klíma napsal: „Hlavní dílo člověka je stvořit sama sebe.“⁹¹

Aby však člověk stvořil sám sebe jako autentickou bytost a nikoli jen jako kopii nějakého předešlého vzoru, musí se zbavit zděděných slovníků a být schopen popsat minulost tak, jak by to nikdo jiný nedokázal. Musí si stvořit vlastní vkus, podle něhož se sám bude posuzovat. Klíma výslovně píše: „Jednoho dne, z čista jasna zkus s nejstrašnějším napjetím vůle udělat ze své duše tabulam rasam, – a popisuj ji zcela novým písmem – s příšernou neohrožeností a přísností!“⁹²

Nietzscheho filosofie je slovníkem, z něhož se Klíma nejvíce naučil, a od něhož se musí právě proto nejvíce osvobodit. „Dokud ještě obdivuju Nietzscheho, jsem červ. Vyhnat si to už jednou ze střev.“⁹³ Na rozdíl od jiných filosofů, o nichž Klíma píše, pro něj německý myslitel neznamena jen soubor světonázorů, s nimiž lze souhlasit nebo nesouhlasit, ale stává se postavou z masa a kostí, postavou, kterou lze mít rád „jako hezkou holku“ či si ji hnusit jako „červa“. Klímovo myslitelské a umělecké úsilí vychází z dynamického napětí mezi obdivem k Nietzschemu a snahou co nejvíce se od něj distancovat. Tato dynamika se podobá heideggerovskému souboji mezi neautentickým „ono se“ a nejvlastnější možností „být sám sebou“.

Prvotním způsobem lidské existence je podle Heideggera právě „ono se“.⁹⁴ Člověk se nerodí jako autentická, originální bytost, ale musí si tuto autentičnost vydobýt. Předpokladem autentického života, předstupněm sebeutváření a osvobození se od diktatury „ono se“, je nutně silné uvědomění si vlastní závislosti. Tuto službu pro Klímu vykonával Nietzsche. Klíma si byl silně vědom své závislosti na německém mysliteli, ale právě toto vědomí pro něj bylo motorem neustálého tvůrčího experimentování, hledání nových témat a výrazových forem, ale i nových způsobů, jak pohlížet na sebe a na vlastní minulost. Dalo by se tak říct, že Nietzsche plnil v Klímově tvůrčím úsilí roli heideggerovského „existenciálu“. Vědomí závislosti na svém předchůdci vedlo k touze po absolutní nezávislosti, k touze po nalezení vlastního, osobitého jazyka, a tedy i vlastní a osobité existence.

Seznam použité literatury

BLOOM, Harold. *Úzkost z ovlivnění*. Praha: Argo, 2015.

FUČÍK, Julius [VÁVRA, Karel]. Zemřel Ladislav Klíma. *Kmen*, 1928, č. 4/5 (květen), s. 80.

HEFTRICH, Urs. *Nietzsche v Čechách*. Praha: Hynek, 1999.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 2002.

HEIDEGGER, Martin. *Co znamená myslet?* Praha: OIKOYMENH, 2014.

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*. Praha: Torst, 2005.

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*. Praha: Torst, 2006.

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. Svět atd.* Praha: Torst, 2017.

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy IV. Velký roman*. Praha: Torst, 1996.

⁹¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. Hominibus*, s. 206.

⁹² Tamtéž, s. 479.

⁹³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. Mea*, s. 280.

⁹⁴ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*, s. 160.

[autor neuveden]. Ladislav Klíma: Traktáty a diktáty. Filosofické úvahy. *Legionářský směr*, 1922, roč. 3, č. 16, 13. 4. 1922, s. 5.

Duchovní přátelství: vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou. (Uspoř. Jaroslav Kabeš.) Praha: Jan Pohořelý, 1940.

KOSATÍK, Pavel. Co je odvaha. Ladislav Klíma (1878–1928). In: Týž. *Česká inteligence*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 107–111.

KREJČÍ, František. Ladislav Klíma. *Česká mysl*, 1928, č. 24, s. 281–282.

NEUBAUER, Zdeněk. *Deus et natura*. Praha: Sus liberans, 1999.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Olomouc: J. W. HILL, 2001. ISBN 80-86427-13-7.

PATOČKA, Jan. Ladislav Klíma – náčrt přednášky. In: Týž. *Češi I*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 783–798 (Orientace, 1967).

PATOČKA, Jan. Ladislav Klíma. Pokus o rozbor klíčových tezí. In: PATOČKA, Jan. *Češi I*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 153–164.

PAUZA, Miroslav. Pravda je iluze: Nietzsche a Klíma. *Estetika*, 1988, č. 4, s. 199–214.

RORTY, Richard. *Nahodilost, ironie, solidarita*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996.

RORTY, Richard. *Essays on Heidegger and others*. Cambridge University Press, 1991.

STARK, Stanislav. Ladislav Klíma a české nietzscheovství. In: Týž. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011, s. 43–49.

KLÍMA, Matěj. „Ne bez tesknoty čtu teď Nietzscheho.“ Ladislav Klíma a úzkost z ovlivnění. In: MICHLOVÁ, Barbora; HRONOVSKÝ, Michal (eds.) *Bílá místa filosofie*. Sborník příspěvků doktorandů a mladých badatelů. Ostrava: Ostravská univerzita, 2020, s. 117–127. ISBN 978-80-7599-231-4 (online). DOI doi.org/10.15452/BilaMista.2020.09